

פרק כח / ברוריה בן-דוד (וייס)

אכיש היה סבור שבגידת דוד גיבור ישראל שהרבה חללים בקרב הפלשתים, ומחלת רוחו הקשה של שאול שפגעה קשות בעוז רוחו ושלוות נפשו, ומותו של הנביא הזקן שמואל שעל תבונתו והדרכתו סמך העם, החלישו את ישראל, לפיכך מצא עתה שעת כושר להילחם בישראל ולהכניעו.

בפרק כח נקרא על מצבו הקשה של שאול שהפך לאיש אומלל שסבל עינויי נפש, מלך בלי חסדי האל, עזוב מנביאיו ושנוא על כוהניו. הוא יודע שדוד אויבו חונה עתה עם גיבוריו במחנה האויב.

גם מצבו של דוד היה קשה עתה. מדוע?

שהותו בארץ נכריה כאורחו של אויב עמו העמידה אותו במצב קשה. כשיצא אכיש למלחמה על שאול מצא אכיש הזדמנות לגבות את חובו מדוד. אכיש רצה לספח את דוד וגדודו לצבאו. "ויאמר אכיש אל דוד ידע תדע כי אתי תצא במחנה אתה ואנשיך" (פס' א). לא לחינם נתן אכיש לדוד מחסה ומקלט בארצו. עתה מוטל על דוד להילחם עם הפלשתים נגד עמו.

מה הייתה תשובתו של דוד?

הוא השיב תשובה המשתמעת לשתי פנים: "לכן אתה תדע את אשר יעשה עבדך" (פס' ב). דוד היה במבוכה. להילחם בבני עמו לא יוכל ולהשיב פני אכיש ריקם היה מתיירא. לפיכך השיבו תשובה סתמית: אתה תראה מה שאעשה, ואכיש הבין את דבריו: אתה תראה את הגבורות הגדולות שאעשה לך במלחמה.

אכיש הבין את דבר דוד כהבטחה גם החליט למנות אותו למשרה נכבדה מהי?
"לכן שמר לראשי אשימך כל הימים" (פס' ב).

בפסוק ג' מופיעות שתי ידיעות במאמר מוסגר מהן? מדוע הן מופיעות בפסוק אחד?
הידיעות הן: (א) מות שמואל (ב) הסרת האובות והיידעונים מן הארץ. הידיעות האלה באות לבאר את המסופר על דבר בעלת האוב והעלאת שמואל מקברו.

שאול הסיר (השמיד) כמצוות התורה (ויק' כ, כז; שמ' כב, יז; דב' יח ט-יד) את האובות והיידעונים. אוב הוראתו נאד של עור ובא בהשאלה לקול עמום של איש המדבר מבית השחי שלו, כלומר: קול מוסווה, הדורש אל המת, מאמין כי רוח המת מדברת אליו מן הקבר. אובות מעלים מתים מקבריהם ודורשים מהם לחזות עתידות. יידעונים – מכשפים, היודעים על פי אותות שונים לנבא עתידות. חז"ל אמרו: בעל אוב זה הפיתום המדבר משחיו ויידעוני זה המדבר בפיו (מ' סנהדרין ז. ז). כל אלה היו הבלים ומעשי תעתועים שהיו נפוצים לרוב בקרב הכנענים. כוהני האלילים הוליכו את העם שולל בתרמיתם ובתעתועיהם ("אל תפנו אל האבת ואל הידענים, אל תבקשו לטמאה בהם" ויקרא יט, לא), וכשראה שאול כי בבני ישראל נמצאים מכשפים שונים המנצלים את תמימות העם למען בצע כסף בנבואות הבל, ציווה לבער אותם מן הארץ כפי שהתורה מצווה. "ויקבצו פלשתים ויבאו ויחנו בשונם, ויקבץ שאול את כל ישראל ויחנו בגלבוע" (פס' ד). שונם עיר בנחלת יששכר (יהו' יט, יח) בעמק יזרעאל. שאול חנה בגלבוע – רכס הרים בין

עמק יזרעאל ובין עמק הירדן. הפלשתים שלא הצליחו להחזיק מעמד בפני שאול בהר, פרצו דרך עמק החוף אל עמק יזרעאל. לקראת הקרב המכריע אספו את כל מחנות סרניהם.

מה הייתה הרגשתו של שאול?

"וירא שאול את מחנה פלשתים וירא ויחרד לבו מאד" (פס' ה). זו הפעם הראשונה שמופיעה לשון חרדה אצל שאול. (בפרק יז פס' יא כתוב: "וישמע שאול וכל ישראל את דברי הפלשתי האלה ויחתו ויראו מאד"). חרדה זו אות היא שסרה מעל שאול רוח ה', רוח הגבורה שצלחה עליו בראשית מלכותו, וגם אות שהרגיש שאול שהגיע הקץ למלכותו. שאול היה מדוכא מאוד, כי הרגיש עזוב ע"י אלוקים. הוא שאל באלוקים בכל הדרכים המותרות, כלומר: ע"י חלומות ("הנביא אשר אתו חלום" ירמיהו כג, כח. נביא השקר האומר מה שחלם כאילו מפי ה' שמע את הדברים). "אורים ותומים" (שמות כח, ל) ונביאים, ולא קיבל תשובה, שמואל לא היה עוד בחיים. בייאושו פנה אל בעלת אוב.

שאול שביער את היידעונים ובעלי האוב מן הארץ אנוס היה להסתייע בבעלת אוב ברוב ייאושו. הוא הלך להתחנן בפני בעלת אוב שתודיע לו מה יהיה גורל המלחמה. שאול שהיה איש שררה הפך לאיש רפה רוח בשעת מצוקה. עין דור נמנית בכלל ערי מנשה וישבה בגבול יששכר. נמנתה לפנים על ערי הכנעני שבני מנשה לא יכלו להורישן (יהו' יז יא, יב; שופ' א כז). האובות והיידעונים היו נפוצים בין הכנענים ונחשבים כעבודה זרה.

כיצד הלך שאול אל בעלת האוב בעין דור?

שאול פשט את בגדי המלכות ולבש בגדים פשוטים כדי שבעלת האוב לא תכירהו. לקח עמו שני אנשים, כנראה שני שרים. משמעות "אנשים" במקומות רבים אנשים גדולים וחשובים. חז"ל אמרו ששני השרים היו שרי צבאו אבנר בן נר ועמשא בן יתר. הם הגיעו מחופשים לבעלת האוב בלילה כדי שלא ירגישו בהם. ייתכן שבעלת האוב עשתה מלאכתה בלילה.

מה ביקש שאול מבעלת האוב וכיצד הגיבה?

הוא ביקש ממנה להעלות מת מקברו. לא גילה לה מיד שאת שמואל הוא מבקש להעלות כי רצה תחילה לברר אם תסכים לבקשתו. ערב מלחמתו הראשונה בפלשתים נאסר על שאול לפתוח במלחמה לפני בוא שמואל. שאול לא חיכה אז לשמואל והקריב בעצמו קרבן, ואילו למלחמה זו שאול צריך לצאת לבדו בלי עזרת שמואל ובלי עידוד של אורים ותומים. מחמת יראתו מן הפלשתים הוא מחפש דרך לשמוע את העתיד מפי שמואל על המלחמה. "ותאמר האשה אליו: הנה אתה ידעת את אשר עשה שאול, אשר הכרית את האבות ואת הידעוני מן הארץ, ולמה אתה מתנקש בנפשי להמיתני?" (פס' ט). כינתה את המלך שאול בשמו ולא בתואר המלך דרך זלזול, כך ביטאה את כעסה על שאסר להתעסק באוב והשמיד את האובות והיידעונים מן הארץ. שאול נשבע לבעלת האוב שלא תיענש בעוון הדבר הזה. "ותאמר האשה: את מי אעלה לך? ויאמר את שמואל העלי לי" (פס' יא). האישה הצליחה להעלות את שמואל וראתה את דמותו. שאול לא ראהו רק שמע את קולו. "ותרא האשה את שמואל ותזעק בקול גדול" (פס' יב). האישה חששה שמא בא שאול לנסותה אם תציית לפקודתו בדבר איסור מעשי כשפים. "למה רמיתני ואתה שאול?" אין שאול מכחיש כי הוא המלך, אלא מרגיע את האישה שכבר נשבע לה כי לא תיענש. הוא רוצה לדעת מה ראתה. "אלקים ראיתי עלים מן הארץ" (פס' יג). הכוונה כנראה לרוח החיה של המת שהיא החלק האלוקי שבאדם העולה משאול, לפי אמונתה רוחות המתים

שרויים מתחת לארץ. שאול מבקש לדעת מה מראהו של העולה. "ותאמר איש זקן עלה והוא עטה מעיל, וידע שאול כי שמואל הוא, ויקד אפים ארצה וישתחו" (פס' יד). שמואל שאל את שאול מדוע הפריע את מנוחתו. "ויאמר שאול צר לי מאד ופלשתים נלחמים בי, ואלקים סר מעלי, ולא ענני עוד גם ביד הנבאים גם בחלמות, ואקראה לך להודיעני מה אעשה" (פס' טו). שאול לא הזכיר את האורים והתומים כדי שלא להזכיר הריגת כוהני נב. שאול מבקש משמואל עצה והדרכה כיצד להינצל מן האסון העומד להתחולל. שאול דיבר באותה לשון שבה דיבר שמואל אליו מיד לאחר משיחתו למלך "והודעתי לך את אשר תעשה" (י, ח).

מה ענה לו שמואל?

לשאלתך ה' עזב אותך באמת "ויהי ערך" (פס' טז). ויהי לך לצר לאויב, ער-צר (תהל' קלט כ). "ויקרע ה' את הממלכה מידך ויתנה לרעך לדוד" (פס' יז). מפני שלא שמעת בקול ה' ולא עשית חרון אפו בעמלק, לכן מפלה ניצחת ותבוסה גמורה יהיו מנת חלקך, "ומחר אתה ובניך עמי, גם את מחנה ישראל יתן ה' ביד פלשתים" (פס' יט). עתה לאחר מותו שמואל לא חושש משאול ואומר לו את שם דוד. מה עוד ששאול כבר הודה במלכותו של דוד.

שאול מלך מיוסר מתגלה ברפיונו. נסער ומדוכא מפחד ומצום נפל מלוא קומתו ארצה ונשאר שוכב על הארץ כי כוח לא היה בו. האישה ועבדיו הפצירו בו לאכול "ותגש לפני שאול ולפני עבדיו ויאכלו ויקמו וילכו בלילה ההוא" (פס' כה).

על דבר העלאת שמואל מקברו ונבואתו לשאול נחלקו חכמי ישראל בדעותיהם. דברי נבואה לאחר המוות אין לה אחר ורע במקרא. בפתרונם התלבטו רבים. אין להסיק כי אין כל ממש בקסם וכישוף (שמ' ז, יא כב; ח, יד-טו). הרמב"ם כותב על מעשי כשפים שכל אלו הדברים שאסרה תורה אינם דברי חכמה מלא תהו והבל שנמשכו בהם חסרי הדעת ונטשו כל דרכי האמת בגללם. מפני זה אמרה תורה כשהזירה על כל אלו ההבלים: "תמים תהיה עם ה' אלקיך" (הלכות ע"ז סוף פרק יא) דברי הרמב"ם מעוגנים בהרבה מקראות (יש' ח יט-כ; מז ח-טו; יר' י ב-ג ועוד).

רב סעדיה גאון, רב האי גאון, רש"י והרמב"ן אומרים: כי אם אמנם כל עניין האובות אינו אלא מעשה תעותעים ופרי הדמיון של נפש חולנית, היה הפעם רצון האל להודיע לשאול את אחריתו ולפיכך באמת הופיעה רוחו של שמואל בלי שהדבר בא מכוחה של בעלת האוב, על כן נבהלה כל כך למראה עיניה. אבל רב שמואל בן חפני גאון אומר כי כל החיזיון הזה אינו אלא מעשה תעותעיה של בעלת האוב, אשר הכירה את שאול תכף בבואו אליה גם ידעה היטב את כל מעשיו ויחסו לשמואל ולדוד, אך היא עשתה עצמה כאינה מכירה אותו עד שהופיע כביכול הנביא שמואל מקברו ואז קראה כנבהלת "למה רמיתני, ואתה שאול!"

ואמנם שאול לא ראה כל תמונה, אך כאשר תארה לפניו את מראה "האלקים העולים מן הארץ" כמראה שמואל נרעש שאול וישתחו ארצה, ואז השמיעה האישה בקול עמום כאוב את התוכחה הקשה בשם שמואל ונבאה לו את אחריתו הנוראה. שאול האמין לקול הנביא הזועם הקורא אליו "למה הרגזתני?" את דבר אחריתו הייתה יכולה לשער מראש בראותה כי אומץ רוחו עזבו והוא מלא אימה ופחד רק למראה האוב, והיא ששנאה אותו בגלל הרדיפות שסבלה היא וחבריה הוסיפה לדכא את רוחו בשם שמואל.

רד"ק שואל למה היה נחוץ לקב"ה להחיות את שמואל כדי שיוכל לספר לשאול את הצפוי לו, הרי יכול היה להשיב לו באחת מן הדרכים שבהן ביקש שאול לשאול את פי ה', גם בחלומות, גם באורים, גם בנביאים (פס' ו). על כך אפשר להשיב שהיה זה עונשו של שאול. מכיוון שהתעלם מדברי שמואל החי והרג את כוהני נב הגיעה אליו הנבואה מפי שמואל המת, לא בדרך טהורה ולא במקום טהור (נחמה ליבוביץ מעינות א עמ' 39-40).

חז"ל תיארו את גדולתו של שאול שירד למלחמה תוך ידיעה על מידת הדין שפוגעת בו ובכך היה הראשון למקדשי שם שמים ברבים.

עבודה בכתב

- 1) מדוע החליט אכיש כי זו שעת כושר להילחם בישראל?
- 2) מדוע היה מצבו של דוד קשה?
- 3) מה הייתה הרגשתו של שאול ולמי פנה תחילה?
- 4) **כתבו חיבור** : מחשבותיו והרגשתו של שאול לקראת יציאתו למלחמה.

5) התכירונו? מי אנחנו?

- א) אכיש מינה אותי לשומר ראשו.
- ב) השמדתי את האובות והיידעונים.
- ג) חנינו בשונם.
- ד) חנינו בגלבוע.
- ה) גרתי בעין דור.
- ו) התחפשתי.
- ז) זעקתי בקול גדול.
- ח) צמתי כל היום וכל הלילה.
- ט) הגשתי אוכל לשאול ועבדיו.